

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
NACIONALINIO SAUGUMO PAGRINDŲ ĮSTATYMO NR. VIII-49 PRIEDĖLIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo Nr. VIII-49 priedėlio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – įstatymo projektas) parengtas atsižvelgiant į tai, kad žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio politikos pripažinimas viena iš svarbiausių nacionalinį saugumą užtikrinančių Lietuvos vidaus politikos dalių yra ypač aktualus susiklosčius šių dienų geopolitinei situacijai. Be to, Europos vadovų taryba ir Europos Sąjungos taryba konstatavo, kad apsirūpinimo maistu saugumas ir maisto įperkamumas yra vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos (toliau – ES) ir jos valstybių narių prioritetų.

Padidėjusį dėmesį žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektoriams nurodo jau priimti teisės aktai:

1) 2016 m. NATO viršūnių susitikime Varšuvoje sąjungininkų lyderiai nusprendė padidinti NATO atsparumą visam grėsmių spektrui ir toliau ugdyti savo šalių individualius ir kolektyvinius gebėjimus atsispirti bet kokios formos ginkluotam puolimui. Jie susitarė dėl septynių pagrindinių nacionalinio atsparumo reikalavimų, pagal kuriuos valstybės narės gali įvertinti savo pasirengimo lygį, iš kurių *atsparūs maisto ir vandens ištekliai: užtikrinti, kad šie ištekliai būtų saugūs nuo trikdžių ar sabotažo*;

2) Europos Komisija (toliau – EK) 2022 m. kovo 23 d. paskelbė Komunikatą Europos Parlamentui, Europos vadovų tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Apsirūpinimo maistu užtikrinimas ir maisto sistemų atsparumo didinimas“, kuriuo EK pristatė trumpalaikius ir vidutinės trukmės veiksmus (tiek pačios EK, tiek valstybių narių), skirtus didinti pasaulinį apsirūpinimo maistu saugumą ir remti ES ūkininkus bei vartotojus, atsižvelgiant į kylančias maisto kainas ir žaliavų (pavyzdžiui, energijos ir trąšų) sąnaudas, taip pat ragina valstybes nares prireikus peržiūrėti savo bendrus žemės ūkio politikos planus, kad būtų užtikrintas maisto sistemos atsparumas;

3) 2022 m. gruodžio 14 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2022/2557 dėl ypatingos svarbos subjektų atsparumo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 2008/114/EB (toliau – CER direktyva), kurios pagrindinis tikslas – sustiprinti paslaugų, būtinų gyvybiškai svarbioms visuomenės funkcijoms ar ekonominei veiklai palaikyti, teikimą didinant tokias paslaugas teikiančių subjektų atsparumą ir apsaugą nuo nepageidaujamų reiškinių, nuolat kintančių rizikų ir grėsmių. Panaikintoji Tarybos direktyva 2008/114/EB buvo taikoma tik energetikos ir transporto sektoriams numatant procedūrą, pagal kurią šiuose sektoriuose nustatyta Europos ypatingos svarbos infrastruktūra, kurios sutrikdymas ar sunaikinimas turėtų reikšmingą tarpvalstybinį poveikį mažiausiai dviem valstybėms narėms. Tačiau atsižvelgiant į vis didėjančią tarpsektorinę tarpusavio priklausomybę ir besikeičiančią geopolitinę situaciją CER direktyva siekiama atnaujinti esamą ES sistemą dėl ypatingos svarbos infrastruktūros atsparumo praplečiant sektorių, kuriems nustatomi atitinkami reikalavimai, spektrą ir kiekvienai valstybei narei nustatant tam tikrus įpareigojimus (priimti nacionalinę strategiją ir reguliariai atlikti rizikos vertinimą; nustatyti subjektus, teikiančius esmines paslaugas; remti nustatytus ypatingos svarbos subjektus, kad padidintų jų atsparumą; užtikrinti, kad ypatingos svarbos subjektai atliktų savo rizikos vertinimą ir nustatytą riziką, galinčią sutrikdyti jų galimybes teikti esmines paslaugas ir kt.). Pažymėtina, kad CER direktyvoje yra ištrauktas maisto produktų gamybos, maisto perdirbimo ir platinimo sektorius, todėl atitinkamos maisto tvarkymo įmonės turės būti identifikuojamos kaip ypatingos svarbos subjektai;

4) Nacionalinio saugumo strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, 34.4 papunktyje yra iškeltas valstybės ir savivaldybių institucijų bei piliečių pasirengimo remti ginkluotos gynybos užduočių vykdymą užtikrinimo uždavinys – *užtikrinti, kad civilinių sektorių, ypač transporto, energetikos, finansų ir kredito, informacinių technologijų ir telekomunikacijų, žemės ir maisto ūkio plėtra atitiktų pasirengimo valstybės ginkluotai gynybai poreikius, didintų ypatingos*

svarbos infrastruktūros atsparumą ir saugumą, garantuotų pakankamą strateginį rezervą ar reikalingus gamybos pajėgumus, o 43.11 papunktyje – ekonominio ir energetinio saugumo užtikrinimo uždavinys užtikrinti apsirūpinimą savo gamybos maisto ištekliais, naudojant vietines žaliavas;

5) Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. sausio 5 d. nutarimu Nr. 23 „Dėl Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančiosios šalies paramos įstatymo įgyvendinimo“ patvirtinto Gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų sąrašo 4 punktą, gyventojų būtinųjų poreikių tenkinimas yra gyvybiškai svarbi valstybės funkcija, kuri apima asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros paslaugų užtikrinimą, gyventojų aprūpinimą maisto produktais ir geriamuoju vandeniu ir aplinkos taršos nustatymą.

Dėl Rusijos agresijos prieš Ukrainą ES dar labiau išaugo kuro ir elektros energijos kainos, atsirado prielaidos energetinių išteklių stygiui. Žemės ūkio produkcijos gamintojai ir perdirbėjai išreiškia susirūpinimą ne tik dėl padidėjusių elektros energijos, kuro kainų, bet ir nuogastavimus dėl galimų elektros energijos tiekimo apribojimų, kurie lemtų milžiniškus produkcijos praradimus ir ekonominius nuostolius.

Atsižvelgiant į nurodytas priežastis, įstatymo projektu siekiama žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio politiką pripažinti viena iš svarbiausių nacionalinį saugumą užtikrinančių Lietuvos vidaus politikos dalių, tokiu būdu žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektorius pripažįstant strategiškai svarbiais nacionaliniam saugumui šalies gyventojų apsirūpinimo maisto produktais užtikrinimo kontekste, taip pat sudarant sąlygas žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektoriams kurti ir vystyti tvarią, atsparią ir savarankišką šalies apsirūpinimo maistu sistemą, taip pat užtikrinant žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektorių funkcionalumą ir tvarų vartotojų aprūpinimą maistu bei sukuriant prielaidas geriau apsirūpinti šalyje žemės ūkio ir (ar) maisto produktais, esant karo ar krizinėms situacijoms, užtikrinant maisto produktų nenutrūkstamą tiekimą žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektoriams, turėsiantiems vykdyti veiklą minėtomis aplinkybėmis, sudarant teisinės, ekonominės ir kitas reikalingas sąlygas, kurios užtikrintų šių subjektų veiklą, bei atitinkamų darbuotojų pareigybės įtraukiant į civilinio mobilizacinio personalo rezervą.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projekto iniciatorė – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija.

Įstatymo projektą parengė Žemės ūkio ministerijos Strateginio planavimo departamento (direktorė Virginija Žoštautienė, tel. (0 5) 239 8421, el. p. virginija.zostautiene@zum.lt) Krizių koordinavimo skyriaus (vedėja Sandra Zaborienė, tel. (0 5) 239 1137, el. p. sandra.zaboriene@zum.lt) patarėja Rasa Kavaliauskienė, tel. (0 5) 210 0524, el. p. rasa.kavaliauskiene@zum.lt.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Galiojančios Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo redakcijos I dalies 4 skyriuje, nustatančiame svarbiausias nacionalinį saugumą užtikrinančias Lietuvos vidaus politikos nuostatas, išskiriamos vidaus saugumo užtikrinimo, ekonominė, viešojo saugumo, socialinė, kultūros, švietimo ir mokslo, aplinkos apsaugos, sveikatos ir tautinė politikos. Taigi, žemės ūkis ir (ar) maisto ūkis nėra įvardyti nacionalinio saugumo politikoje, nors yra pakankamai imlūs energetiniams resursams, jautrūs įvykus nenumatytoms ekstremaliosioms situacijoms ar krizėms.

Vis dėlto Nacionalinio saugumo strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907, 34.4 papunktyje yra iškeltas valstybės ir savivaldybių institucijų bei piliečių pasirengimo remti ginkluotos gynybos užduočių vykdymą užtikrinimo uždavinys „užtikrinti, kad civilinių sektorių, ypač transporto, energetikos, finansų ir kredito, informacinių technologijų ir telekomunikacijų, žemės ir maisto ūkio plėtra atitiktų pasirengimo valstybės ginkluotai gynybai poreikius, didintų ypatingos svarbos infrastruktūros atsparumą ir saugumą, garantuotų pakankamą strateginį rezervą ar reikalingus gamybos pajėgumus“, o 43.11 papunktyje – ekonominio ir energetinio saugumo užtikrinimo uždavinys „užtikrinti apsirūpinimą savo gamybos maisto ištekliais, naudojant vietines žaliavas“.

Nepaisant to, žemės ūkio ir maisto ūkio sektoriai neturi aiškiai nustatyto energijos ar energijos išteklių tiekimo prioriteto, taip pat prioriteto naudotis valstybės ištekliais bei infrastruktūra

(susisiekiimo, finansine ar kt.) ekstremaliosios situacijos ar krizės metu ir jų padarinių šalinimo, paskelbus mobilizaciją, įvedus nepaprastąją ar karo padėtį. Pavyzdžiui, Gamtinių dujų tiekimo saugumą užtikrinančių priemonių aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 163 „Dėl Gamtinių dujų tiekimo saugumą užtikrinančių priemonių aprašo patvirtinimo“ (toliau – Gamtinių dujų tiekimo aprašas), 7.8.4 papunktyje įtrauktos nebutinių gamtinių dujų vartotojų įmonės, vykdančios kepyklos ir miltinių produktų gamybą, tačiau derliaus apdorojimo veikla (veiklos rūšies kodas – 01.63) ir grūdų malimo produktų, krakmolo ir krakmolo produktų gamyba (veiklos rūšies kodas – 10.6) nėra įtrauktos, nors be jų (neturint žaliavų) iš esmės negalima kepyklos ir miltinių produktų gamyba. Gamtinių dujų tiekimo aprašo 7.8.2 papunktyje yra įtrauktas naminių paukščių auginimas (veiklos rūšies kodas – 01.47), nors ne ką mažiau svarbus ir aktualus kiaulių auginimas (veiklos rūšies kodas – 01.46). Ypatingai gamtinių dujų tiekimas svarbus kiaulių kompleksams, auginantiems kiaulių prieauglį (neužtikrinus tinkamos temperatūros, nugaišta daugiau kiaulių, taip pat gali kristi visas prieauglis). Be to, tiek naminių paukščių auginimui, tiek kiaulių auginimui nepakanka vien gamtinių dujų ar elektros energijos. Visais atvejais svarbu užtikrinti pašarų gyvuliams gamybą, kuriai vykdyti taip pat betarpiškai reikalingos gamtinės dujos ar elektra (supirktoms žaliavoms džiovinti, pašarams granuluoti ir kt.). Atitinkamai tikslinga peržiūrėti ir Laikino elektros energijos persiuntimo nutraukimo ir ribojimo, siekiant užtikrinti visuomenės interesus, sąlygų ir su tuo susijusių nuostolių apskaičiavimo ir atlyginimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. balandžio 19 d. įsakymu Nr. 1-121, „Dėl Laikino elektros energijos persiuntimo nutraukimo ir ribojimo, siekiant užtikrinti visuomenės interesus, sąlygų ir su tuo susijusių nuostolių apskaičiavimo ir atlyginimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Elektros energijos tiekimo aprašas), nuostatas, pakartotinai įvertinant į vartotojų avarinių atjungimų grafikus neįtraukiamų vartotojų grupes, arba spręsti bendrų prioritetų minėtiems ištekliams gauti nustatymą.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Įstatymo projektu siūloma papildyti Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlio I dalies 4 skyrių poskyriu „Žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio politika“ įvardijant, kad valstybė pripažįsta, jog žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektoriai yra strategiškai svarbūs nacionaliniam saugumui šalies gyventojų apsirūpinimo maisto produktais užtikrinimo kontekste, taip pat įtvirtinant svarbų valstybės uždavinį – kurti ir palaikyti atsparią ir savarankišką šalies apsirūpinimo maistu sistemą, be kita ko, įtvirtinant, kad valstybė turi užtikrinti palankias sąlygas gyventojų apsirūpinimui maisto ištekliais, o valstybės žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio politika turi sudaryti sąlygas darniai, konkurencingai ir veiksmingai žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio plėtrai, užtikrinti saugią, geros kokybės ir plataus asortimento žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio produktų tiekimą rinkai. Valstybė, siekdama gyventojus aprūpinti maisto produktais ekstremaliųjų situacijų ar krizės metu ir jų padariniams šalinti, paskelbus mobilizaciją, įvedus nepaprastąją ar karo padėtį, žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio veiklą nurodytais atvejais turintiems vykdyti ūkio subjektams turi sudaryti teises, ekonomines ir kitas reikalingas sąlygas, kurios užtikrintų šių subjektų veiklą, reikalingą maisto produktų gamybai ir tiekimui, susiklosčius minėtoms aplinkybėms.

Paminėtina, kad žemės ūkio produktų gamybos veikla apima pirminę gamybą ir (ar) jos metu gautų savo žemės ūkio produktų pirminį perdirbimą. Žemės ūkio produktai yra skirti ne tik vartoti, tačiau ir tolesnei maisto produktų ar ne maisto produktų gamybai. Siekiant gyventojus aprūpinti maisto produktais, žemės ūkio produktų gamybos veikla bei maisto produktų gamyba yra būtinos ir betarpiškai susijusios. Apsirūpinimas maisto produktais, kuris yra gyvybiškai svarbus ir reikšmingas nacionalinio saugumo aspektu, gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant tiek žemės ūkio subjektų, tiek maisto ūkio subjektų vykdomas veiklas, kurios abi reikalingos norint užtikrinti maisto produktų gamybą ir tiekimą rinkai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad norint įgyvendinti Nacionalinio saugumo strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907, 34.4 ir 43.11 papunkčiuose iškeltus uždavinius ir apsirūpinti maisto produktais, žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektorių subjektams reikia sudaryti teises, ekonomines ir kitas reikalingas sąlygas, kurios užtikrintų šių subjektų veiklą, taip užtikrinant maisto grandinės tvarumą, ypač esant krizėms ir ekstremaliosioms situacijoms. Kaip minėta pirmiau, daliai žemės ūkio ir maisto ūkio

subjektų, pagal jų vykdomas ekonominės veiklos rūšis, yra užtikrinamas gamtinių dujų ir (ar) elektros energijos tiekimas, tačiau reikia peržiūrėti atitinkamus teisės aktus, juos papildant kitomis būtinomis ekonominės veiklos rūšimis, arba spręsti bendrų prioritetų ištekliams gauti nustatymą. Taip pat atitinkamų darbuotojų pareigybes įtraukti į civilinio mobilizacinio personalo rezervą.

Įteisinus įstatymo projektu siūlomus pakeitimus tikimasi, kad:

- 1) apsirūpinimas maisto produktais, kuris suprantamas kaip procesas „nuo lauko iki stalo“, taps valstybės prioritetu;
- 2) bus sudarytos sąlygos žemės ūkio ir maisto ūkio sektoriams kurti ir vystyti tvarią, atsparią ir savarankišką šalies apsirūpinimo maistu sistemą;
- 3) bus užtikrintas žemės ūkio ir (ar) maisto ūkio sektorių funkcionalumas ir tvarus vartotojų aprūpinimas maistu;
- 4) įvykus nenumatytoms ekstremaliosioms situacijoms ar kitoms krizėms bus sukurtos prielaidos geriau apsirūpinti šalyje žemės ūkio ir maisto produktais, užtikrinant nenutrūkstamą apsirūpinimo maistu grandinės veikimą;
- 5) sukuriamos geresnės prielaidos vietinio maisto tiekimo ir vartojimo galimybėms.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimas, vadovaujantis Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 276 „Dėl Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo“, neatliekamas.

6. Kokią įtaką įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimtas įstatymo projektas kriminogeninei situacijai ir korupcijai įtakos neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Siūlomos pataisos užtikrins maisto grandinės tvarumą ir žemės ūkio bei maisto ūkio subjektų veiklos stabilumą, o tai ypatingai svarbu esant krizėms ir ekstremaliosioms situacijoms.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams ir įgyvendina Nacionalinio saugumo strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907, 34.4 ir 43.11 papunkčiuose nurodytus uždavinius.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Siekiant įstatymą inkorporuoti į teisinę sistemą, kitų įstatymų keisti nereikės.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos įstatymo, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei ES dokumentus

Įstatymo projekto nuostatos neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei ES teisės aktų nuostatom.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus įstatymą, Vyriausybė iki 2026 m. liepos 31 d. turės patikslinti Gamtinių dujų tiekimo aprašą, o energetikos ministras – patikslinti Elektros energijos tiekimo aprašą arba spręsti bendrų prioritetų ištekliams gauti nustatymą.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Priėmus įstatymo projektą, jo nuostatomis įgyvendinti papildomų valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų nereikės.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai įstatymo projekto žodžiai „žemės ūkis“, „maisto ūkis“, „svarbus sektorius“, „nacionalinis saugumas“, „ekstremaliosios situacijos“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.